

Пісня про Гайавату (скорочено)

Генрі Водсворт Лонгфелло

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

У пролозі оповідач розповідає, що казки й легенди, які лежать в основі цієї поеми, взяті:

*"Із лісів, степів пустельних,
Із озер Країни Снігу,
З сторони Оджибеїв,
З сторони Дакотів диких..."*

Навадага – незрівнянний музика, який жив у долині Тавазента, колись давно співав оповідачеві пісню про Гайавату:

*"Про той день, коли він вперше
Сей предивний світ угледів,
Як він жив і як молився,
Як він з сили вибивався,
Як за свій народ боровся,
За його щасливу долю"*

Тож оповідач просить читача послухати цю Оджибвейську легенду — пісню про Гайавату.

I

ЛЮЛЬКА ЗГОДИ

На верхів'ї Червоних Скель Великої Плащини стояв Владика Життя – могутий Гітчі-Маніто. Відломивши від червоного бескета камінь, він зліпив люльку, оздобив візерунком, над річкою вирвав очеретяну стеблину і зробив цибух. Потім набив люльку червоною корою і запалив Люльку Згоди. Дим від люльки торкнувся неба і розлився над землею. Звідусіль до Гітчі-Маніто полинули народи:

*"Із долини Тавазента,
Із долини Вайомінга,
Із лісної Тоскалузи,
Від Скелястих Гір далеких,
Від озер Країни Снігу..."*
Збиралися усі народи:
*"Йшли Чоктоси і Команчі,
Йшли Гурони і Мендени,
Делавери і Могоки,
Йшли Шошони і Омоги,*

Пони йшли і Чорноногі,
Оджибвеї і Дакоти...".

Усі народи мали зброю, були розмальовані яскравими фарбами, у їхніх очах був смертельний виклик, а в серцях — звіряча лютість. Гітчі-Маніто простяг над ними руку і промовив, що їм слід заспокоїти серця, втихомирить душі. Він втомився від сварок, тому сказав:

*"Ваша сила тільки в згоді,
А безсилля — в ворожнечі!
Помиріться ж, мої діти,
Будьте друзями, братами!"*.

Владика Життя наказав народам змити фарби бою, закопати зброю, а на знак миру – запалити люльки. Вояки послушали могутнього Гітчі-Маніто: закопали зброю, поскидали убрання і змили фарби. Владика зустрів своїх дітей ясною усмішкою. Перед тим, як іти додому, всі зробили люльки. Гітчі-Маніто сховався у небі, оповитий білим димом Люльки Згоди.

II

ЧОТИРИ ВІТРИ

Вояки і діди кричали "Слава, Меджеківіс!", адже він приніс з собою Вампум (намисто, пояс і взагалі прикраси з мушлів та скляних намистин) з країв Вабассо. Маджеківіс викрав Вампум з шиї Великого Ведмедя, поки той міцно спав. Ведмідь Міше-Моква наводив на людей жах, але Меджеківіс тихо підкравсь до нього, обережно зняв Вампум, а тоді голосно крикнув і вдарив Міше-Мокву між очей у лоб. У Міше-Мокви затряслись коліна, він застогнав, як баба. А могучий Меджеківіс погордливо з нього посміявся і знову вдарив. Череп Міше-Мокви тріснув, і Ведмідь помер.

Так Меджеківіс став батьком над вітрами. Він залишив для себе Західний Вітер, а всі інші роздав дітям:

*"Вебону дав Східний,
Шавондазі дав Південний,
А Північний вітер дикий
Злому дав Кабібоноцці".*

Молодий Вебон приносив усім ранок, але завжди був сумним і самотнім. Якось удосвіта він побачив у селі дівчину, яка ламала очерет. Прекрасний Вебон полюбив цю дівчину, почав гріти її сонцем, взяв на груди, пригорнув до серця. Тоді дівчина перетворилася на зорю. І досі вони нерозлучно ходять в небі: Вебон, а поруч Вебон-Аннонг — Зоря Світання.

Злий Кабібонокка жив на крижаних горах-кручах, в царстві трусика Вабассо. Восени він фарбував листя у жовті і червоні кольори, вив і свистів по лісах. Якось Кабібонокка вийшов зі своїх крижаних палат і полетів на Південь. На замерзлих білих тундрах мешкав відважний Шингебіс, який переживав у тундрі люту зиму. Кабібонокка був розлючений, що Шингебіс не подався на Південь, а лишився тут. Він почав руйнувати вітрами його вігвам, насипати намети снігу. Та Шингебіс на це не зважав:

коли Кабібонокка наповнив всю оселю крижаним подихом, Шингебіс лише поправив поліно у вогні. Кабібонокка почав танути, а потім забрався геть і повернув в свою країну, в царство трусика Вабассо.

Ситий, безтурботний і сонний Шавондазі жив на Півдні, там, де цілий рік панує літо. Якось він дивився на Північ і побачив на пустельних, диких степах дівчину. Днем за днем він усе більше закохувався, але був надто лінивий і нерішучий. Він лише здалеку дивився і зітхав. Минав час, і він побачив, що її кучері посіклись, побіліли. Шавондазі зрозумів, що дівчину заманив до себе брат із Півночі. Так нещасний Шавондазі нудився світом, і раптом повітря наповнилося білим пухом – це летіли дівочі кучері. Шавондазі так і не дізнався, що був закоханий не в жінку, а в просту кульбабу.

III

ДИТИНСТВО ГАЯВАТИ

Дуже давно, у предковичний час, прямо з місяця скотилася до нас Нокоміс. Вона забавлялась і гойдалась на зеленім винограді, але її суперниця перерубала гілочки, тож Нокоміс упала на зелену долину. Народ по селах говорив, що це скотилася з неба зіронька. Влітку місячної ночі Нокоміс народила Венону. Дитина безтурботно виростала, а коли стала стрункою, високою, красивою дівчиною, Нокоміс почала хвилюватися. Вона наказала дочці берегтися Меджеківіса, не вірити йому ніколи, не гуляти одній в долині. Та Венона не послухала матері. Одного вечора до дівчини підкрався Меджеківіс, зачарував її. Скоро після цього Венона народила Гайавату, а лукавий Меджеківіс кинув її. Після цього Венона померла з туги, а Нокоміс почала сама виховувати онука.

Нокоміс оселилася там, де плеще Гітчі-Гюмі, де шумить Велике Море. Тут вона доглядала і виховувала хлопця. Гойдаючи його у колисці, вона багато розповідала: про зірки, про золоту мітлу у небі, про путь всіх привидів і духів. Хлопчик теплими літніми вечорами сидів у вігвамі і за всім спостерігав, часто питав бабусю про все на світі. Наприклад, бачачи плями на місяці, питав, що це таке. Нокоміс розповідала, що одного разу якийсь сердитий вояк підхопив стару бабусю і вночі закинув на небо, аж на місяць. Так вона там і лишилась. Коли Гайавата бачив на небі веселку і питав про неї, бабуса розповідала, що то цвітуть усі квіти, які відцвіли на землі. З часом хлопчик почав розуміти мову звірів, дізнався про їхні таємниці.

Невтомний оповідач, щебетун, хвастун Ягу, вірний друг Нокоміс, зробив для Гайавати лук із ясеня і стріли з дубових гілок. Ягу попросив хлопця піти в ліс і вбити сарну з кучерявими рогами. У лісі звірі просили Гайавату не вбивати їх, але хлопець не слухав їх. Нарешті він побачив біля броду оленя і швидко в нього вистрелив. Ягу і Нокоміс зустріли Гайавату привітанням. Бабуса пошила йому з оленьчої шкіри плащ і скликала гостей. Усі сусіди назвали Гайавату сильним і відважним — Сон-джі-теге, Ман-го-тейзі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

IV

ГАЙАВАТА І МЕДЖЕКІВІС

Гайавата виріс і став сильним: він міг своїми дужими руками десять раз без відпочинку зігнути тугий лук. Його рукавиці з оленької шкіри мали неймовірну силу. Гайавата міг руйнувати скелі, розтирати каміння в порошок. Його мокасини з оленької шкіри теж мали дивні чари: Гайавата з кожним кроком міг пройти милу.

Якось Гайавата розпитав бабусю про свого батька і дізнався усю правду. Серце Гайавати загорілося гнівом, він вирішив йти до батька. Обережна Нокоміс просила внука не йти в царство Західного Вітру, бо батько може вбити його. Але відважний Гайавата не послухався поради і пішов на Захід. Він переплив Есконабо, Міссісіпі, минув степові гори, країни Лисиць і Чорноногих. І прийшов до Гір Скелястих, в царство Західного Вітру. Там сидів стародавній Меджеківіс.

Гайавата зупинився перед сивим батьком, а Меджеківіс був радий зустрічі, бо згадав красу Венони. Він привітався і сказав, що давно чекає сина, який нагадав йому роки молодості. Багато днів Меджеківіс усе говорив, а Гайавата мовчки слухав, але серце його наповнювалося гнівом. Нарешті він спитав батька, чи є що-небудь у світі, що могло б його перемогти. Меджеківіс показав на скелю і сказав, що лише вона може вбити його. Тоді батько запитав про те ж саме сина. Гайавата відповів, що його може вбити комиш, Епоква. Знову пішли розмови, і коли вони згадали Венону, Гайавата звинуватив батька у її смерті. Меджеківіс опустил голову і признав свою вину. Тоді Гайавата розломив ту саму скелю і почав кидати у батька каміння. Меджеківіс схопив Епокву в руку. Син дивився і сміявся. І почався смертельний бій, Меджеківіс відступив на Захід. Потім він крикнув, що його неможливо вбити, він просто хотів перевірити силу свого сина. Меджеківіс визнав силу Гайавати і порадив повернутися в свою країну, до свого народу, вбити всіх страховиськ. А коли настане час, батько поділиться з сином своїм царством.

Веселий Гайавата забув про пекельний гнів на батька і про помсту і вирушив додому. У краю Дакотів він купив собі наконечників. Там, в долині, біля водоспадів Міннеаги, жив старий Дакот. Він робив наконечники для стріл. З ним жила молода дочка:

*"Прудконога, наче річка,
Вередлива, наче бризки
Водоспадів Міннеаги...
Батько в шану водоспадів
Дав ім'я їй – Міннеага".*

Гайавата прийшов у край Дакотів не лише по наконечники, але й щоб поглянути на красуню Міннеагу. Прибувши додому, він розповів Нокоміс про всі свої пригоди, але про дівчину і стріли не промовив ні слова.

V

ПІСТ ГАЯВАТИ

Якось Гайавата пішов у густі ліси, щоб постити і молитися за долю всіх країн і всіх

народів. Перед постом він збудував для себе курінь з гілля. Була саме весна. У півснях і предивних мріях Гайавата провів сім ночей і днів. У перший день він ходив по гаях, на другий — по річці Мускоде, на третій – сидів у задумі біля озера. Всюди він закликав Гітчі-Маніто, питаючи, від чого залежить життя і доля. Четвертого дня Гайавата лежав знесилений у вігвамі, коли це до нього прийшов молодий легінь із золотими кучерями в зелено-жовтому вбранні. Хлопець з болем і милосердям дивився на Гайавату і сказав, що його голос почуло небо, адже він молився не за успіх в полюванні, не за славу і перемогу, а за згоду і за щастя всіх країн і всіх народів. Цього хлопця звали Мондамін—маїс, і його прислав Владика Життя, щоб переказати, що Гайавата отримає все, про що просив, але повинен боротися з Мондаміном. Хоч Гайавата не мав сил, він вийшов на бій і зробився надзвичайно дужим. Коли настав вечір, Мондамін сказав, що на сьогодні годі битися, а завтра вони продовжать бій. Так Гайавата тричі боровся з Мондаміном. Владика дав перемогу Гайаваті. Мондамін попросив Гайавату приготувати для нього могилу, забрати собі убрання і пір'я з голови. Також він просив дбати про могилу і охороняти її, доки Мондамін вийде з землі до сонця.

Тієї ночі Гайавата спав спокійно, а на зорі до нього прийшла Нокоміс. Вона на сьомий ранок принесла йому їсти і ридала, бо боялася, що його загубить голод. Але він не взяв нічого, лише попросив її побути з ним до вечора. Коли вона пішла, прийшов Мондамін. Гайавата знову почав боротися і поборов Мондаміна. Переможець зняв з Мондаміна убрання, пера, поховав Мондаміна так, як той просив. Після цього Гайавата повернувся до Нокоміс, але не кинув могилу без догляду. Кожного дня він ходив туди, і ще не скінчилося літо, як на тому місці з'явився високий маїс (кукурудза). Гайавата зрадів і покликав Нокоміс, Ягу, розказав їм про примари, про свою боротьбу і перемогу. Показавши їм маїс, сказав, що це небесний дар всім народам. А восени Гайавата зібрав урожай, показав усім і влаштував бенкет.

VI

ДРУЗІ ГАЙАВАТИ

У Гайавати було два вірних друга: дужий Квазінд і музика Чайбаябос. Ніякі плітки не могли їх посварити чи зробити ворогами. Всі троє хотіли щастя всім народам.

Чайбаябос був чарівним співцем, музикою. Він був відважний, гнучкий, високий, ставний і красний. Своїми піснями він хвилював серцях усіх, хто чув. Навіть природа завмирала, коли Чайбаябос грав на сопілці з очерету. Він співав про волю, про красу, любов і згоду, про вічне життя після смерті. Гайавата любив друга за ніжність, за красу його пісень.

Квазінд був найдужчий, незлостивий, тихомірний, мав дитячу щирість. У дитинстві він був млявий, мрійний, ні з ким не грався. Та він палко молився Духові, своєму оборонцеві. Якось мама присоромила його за те, що вона сама мусить ловити в морози рибу і сушити сіті. Вона попросила сина хоч раз викрутити сіті як слід. Коли хлопець стиснув їх, то замерзлі сіті зламалися, як жмут соломи. Так він показав свою безмірну силу. Якось батько наказав йому збиратися на полювання. На їхньому шляху трапились поперек дороги сосни, тому перейти було неможливо, і батько хотів вертатися назад.

Тоді Квазінд сам прибрав з дороги всі перешкоди. Іншого разу Квазінд поборов у воді царя бобрів – Аміка. Квазінд так ганявся за бобром, що друзі думали, що він втоне, але Квазінд виплив з води, а на його плечі висів убитий бобер. Отакі у Гаявати були вірні друзі.

VII

ЧОВЕН ГАЯВАТИ

Якось Гайавата вирішив зробити човен. Він взяв у берези жовтої кори, у кедра взяв міцних сучків, у Темрака взяв коріння, у Ялини взяв смоли. У їжачка він позичив голочок, які пофарбував соком ягід і коріння. Цими голками він прикрасив пірогу, а на завершення на ній засвітилися дві зорі. Пірога гойдалася на воді, наче жовтий лист, наче жовта лілея. Гайавата не робив весел, а керував човном своїми думами і бажаннями.

Якось Гайавата покликав Квазінда і попросив, щоб друг розчистив річку. Квазінд плигнув в річку і почав викидати на берег бруски дерев, пісок, мул і трави. За ним вниз по річці Такваміно плів на човні Гайавата. Так вони побували скрізь на річці і розчистили її, зробивши рівною, вільною і безпечною аж до самих вод Поветін, до затоки Такваміно.

VIII

ГАЙАВАТА І МІШЕ-НАМА

Відважний Гайавата плів по затоці Гітчі-Гюмі. Він скрутив кедрову кору і зробив із неї вудку, щоб піймати Міше-Наму (великого осетра). Разом з Гайаватою у човні була Аджидомо (білка). Крізь прозору воду Гайавата бачив на піщаному дні Міше-Наму. Чатуючи із вудкою з принадою, Гайавата почав викликати осетра із дна. Та той не спішив брати наживку, а відправив замість себе Маскенозу (щуку). Гайавата присоромив Маскенозу, тоді щука засоромилась і втекла на дно. Згодом Міше-Нама відправив до Гайавати Угодвоша (рибу-місяць), щоб вона обірвала вудку. Та риби-місяцю це теж не вдалося, і вона сховалася на дно. Нарешті з дна підвівся сам могутній Міше-Нама. Він плигнув до човна, розкривши чорну пащу, проковтнув його разом з Гайаватою. Та Гайавата не здався, він натрапив на серце осетра, здавив його руками. Міше-Нама знемігся від муки і страшного болю. Гайавата поставив поперек свій човен, а білка Аджидомо у всьому йому допомагала. Нама затих і помер, викинувшись на побережжя. До нього почали злітатися Кайошк – крикливі чайки. Гайавата крикнув їм, щоб допомогли йому вийти з неволі. Чайки заходилися клювати, і Гайавата вийшов з черева риби. Він одразу покликав Нокоміс, яка три доби разом з чайками зривала жир з риби.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

IX

ГАЙАВАТА І ПЕРЛИСТЕ ПЕРО

Там, де летється Гітчі-Гюмі, де шумить Велике Море, Нокоміс простягла сердито

руку і сказала Гаяваті, що там живе лютий ворожбит – Меджисогвон — Дух Багатства. Всі народи називають його Пером Перлистим. Там, де він живе, ллються смоляні озера, в трясовинах в'ються червоні гадюки – Кінебік. Саме Меджисогвон вбив батька Нокоміс. Також ворожий Меджисогвон посилає усім хвороби.

Гайавата взяв свій лук, стріли, пірогу, рукавиці і вирушив до душогуба. Відважного Гайавату не злякали змії: своїми гострими стрілами він вбив їх усіх і поплив далі. Пірогу він помазав жиром Нами, щоб вона могла легше пливти по болотах.

Всю ніч Гайавата плив на Захід. Наступного дня, коли пригріло сонце, він вгледів перед собою Перлистий Вігвам – господу Меджисогвона. Гайавата вийшов на берег, взяв лук і запустив у вігвам стрілу. Меджисогвон вийшов до Гайавати з голови до ніг у зброї, розмальований жовтими і червоними фарбами, прикрашений орлячими перами. Він почав насміхатися з Гайавати, проганяти його до баби Нокоміс, погрожувати, що уб'є його, як старого батька Нокоміс. Між ними почався великий бій, який тривав до присмерку. Гайавата ніяк не міг вбити Меджисогвона, бо стріли розбивалися об перлистий панцир, а рукавиці порвалися. Коли залишилося тільки три стріли, змучений Гайавата схилився під столітньою сосною. Раптом зелений дятел закричав до Гайавати, щоб той стріляв у тім'я ворога, бо тільки там застрягне стріла. У той мент, як Меджисогвон нахилився взяти камінь, Гайавата вистрелив прямо в тім'я. Після першої стріли полетіли друга і третя стріли. Так могутий Меджисогвон загинув, а Гайавата взяв з піску у руку крові, покликав дятла і пофарбував на його голівці гребінь. Відтоді Мема носить на голівці червоний чубок. Потім Гайавата забрав собі всі скарби Меджисогвона: хутра бобрів, бізонів, соболів і горностаїв, забрав сайгаки і срібні стріли, низки найкращих перлів. Вдома Гайавату вже давно чекали Нокоміс, Чайбаябос, Квазінд; а народ зустрів героя співом, криками і танками. Всі скарби ворожбита були поділені між народом.

Х

СВАТАННЯ ГАЯВАТИ

Гайавата почав все частіше думати про красуню Міннегагу з сторони диких Дакотів, але Нокоміс радила йому не брати жінку-чужинку. Та Гайавата відповідав, що йому подобається лише ця дівчина. Бабуся говорила, що їм не потрібні білі руки і ліниві ноги, Гайаваті потрібна така дружина, яка б вміла працювати і була проворною. Та герой твердо вирішив взяти Міннегагу за дружину. Коли Нокоміс сказала, що ця дівчина з Дакоти, землі їхніх ворогів, Гайавата відповів, що візьме дівчину для того, щоб покінчити з усіма чварами.

Гайавата подався в край Дакотів у своїх дивовижних мокасінах. У лісі він побачив водоспади Міннегаги, потім угледів оленів і одного вбив та взяв за подарунок для старого батька дівчини. Нарешті Гайавата прийшов у вігвам стрілороба. Там була і Міннегага. Старий точив на стріли яспис, а вона плела рогожки. Батько саме думав, що тепер нема славних лицарів, а Міннегага пригадувала, як минулою весною приходив до них мисливець із землі Оджибеуїв. Дакот привітно поставився до Гайавати, запросив у господу. Герой положив оленя у вігвामі, а Міннегага почала готувати обід. Потім вона

сіла і уважно слухала розмову батька і гостя, який розповідав про Нокоміс, про своїх друзів, про мир і злагоду у селах Оджибусів і Дакотів. А потім Гайавата додав, що для зміцнення миру і спокою просить пустити з ним Міннегагу. Старий відповів, що це повинна вирішувати його дочка. Тоді Міннегага відповіла, що згідна стати дружиною Гайавати.

Так посватався Гайавата, взяв собі красуню жінку, і вони пішли додому. Їм весело йшлося через гори та долини, кручі і ліси. Там, де дорога була важка, Гайавата ніс дівчину на руках.

XI

ВЕСІЛЛЯ ГАЯВАТИ

На весіллі Гайавати музика Чайбаябос влаштував справжнє свято, а невтомний оповідач, майстер говорити – Ягу, усіх веселив розповідями. Нокоміс справила для онука пишне весілля. Щоб запросити усіх сусідів на весілля, вона посилала по вербовій гілці.

На весілля гості посходилися в барвистому одязі, в намистах, в косах були заплетені пера, на всіх були найдорожчі хутряні убрання. Спочатку на тім весіллі їли: спичака, шуку, мозок бізона, горб бика, м'ясо лані, жовті коржі з маїсу. У цей час Нокоміс, Гайавата і Міннегага не сиділи, а стояли, щоб піклуватися про гостей. Після обіду Нокоміс набила усім люльки добрим південним тютюном. Після цього безтурботний Єнадізі, всім відомий забіяка, показав свій танець. Він шалено танцював вдовж по Гітчі-Гюмі, завзято вибиваючи мокасінами об землю. Потім друга Гайавати Чайбаябоса попрохали заспівати пісню – ніжну і жагучу. Чайбаябос заспівав їм дивну пісню. А згодом старий хвастливий Ягу, який для ще для маленького Гайавати зробив першу люльку, який показав йому, як робити лук і стріли, — сказав, що гості зараз почують найдивнішу казку-байку, чарівне оповідання про Оссео, який зійшов із Вечірньої Зорі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

XII

СИН ЗОРІ ВЕЧІРНЬОЇ

Ягу почав розповідати про Чародія Оссео, який зійшов колись дуже давно з Венери. Він жив на Півночі з десятьма красунями дочками. Найкраща між ними була Овіні. Усі її сестри вийшли заміж за вояків, але Овіні не швидко обрала молодого. Дівчина була мовчазна, сумна, сувора і свавільно-вередлива. Багатьох гарних хлопців вона прогнала, а вийшла за убогого Оссео. Він був старий, гидкий і хворий, вічно кашляв, але серце його було молоде і прекрасне. Молоді, чийм коханням Овіні погордувала, насміхалися над нею, та вона не зважала.

Раз увечері сестри з чоловіками йшли на свято. Оссео та Овіні йшли позаду. Чоловік був сумний і дивився в далечінь на Зорю жаги й кохання. Він тихо прохав батька зглянутися на нього. Старші сестри чули його слова і говорили між собою, що

було б добре, якби на дорозі було дерево і Оссео спіткнувся та звернув собі голову. По дорозі, в нетрях лісу, дійсно лежало дерево, дуб, покритий мохом. Оссео наткнувся на дуб і скакнув у дупло. Туди він потрапив старим, гидким, безсилим, але вийшов струнким, високим, молодим, вродливим і дужим юнаком. Так до нього вернулася молодість і врода. Та от Овіні у ту ж нить стала старою бабою. Нагло згорбилась, зігнулась і пішла з допомогою костура. Оссео не сміявся, не кинув Овіні. Вони прийшли на бенкет, але Оссео сидів весь час у задумі і дивився то на Овіні, то на далекі зорі. Раптом з неба почувся тихий голос, який звертався до Оссео, просив йти до нього, щоб стати духом. Цей голос чув лише Оссео, але він все зрозумів. Вігвам почав підноситися у повітря, а всі гості раптом стали птахами, залишилась тільки одна стара Овіні. Оссео закричав з болем, і раптом до неї вернулися молоді літа. Вігвам спустився на Вечірню Зорю. Там усіх зустрів батько Оссео. Це був уже старий дід. Він наказав синові повісити клітку з птахами (вігвам) над дверима. Оссео дізнався від батька, що став старцем через жорстокого Вебіно та його стріли.

Оссео та Овіні щасливо жили з батьком, а в клітці довго щебетали і літали птахи. Коли Овіні народила сина і він підріс, батько змайстрував йому лук, відчинив клітку і випустив птахів. Хлопчик смертельно поранив одну пташку, яка раптом стала людиною, дівчиною-красунею. І стрілець, відважний юнак, відчув, що хтось спустив його на якийсь острів. А за хлопцем падали птахи і вігвам. Оссео та Овіні теж опинилися на острові. Птахи тут отримали людський образ, але зросту не вернули і залишилися пігмеями – Пок-Веджис. Досі на тому острові живуть пігмеї.

Гості уважно слухали чарівне оповідання Ягу, а потім спитали, чи часом вони не пігмеї, а Ягу – вбогий Оссео.

Згодом Чайбаябос заспівав жагучу пісню про кохання дівчини, що нудилась за Алгонкіном. Вона готова була йти за ним у його далеку країну. Коли пісня стихла, закінчилося весілля, гості розійшлися, залишивши Гайавату і Міннегагу під темним серпанком ночі.

XIII

БЛАГОСЛОВЕННЯ ЛАНІВ

Так минали щасливі дні спокою на землі Оджибуеїв. Народи помирилися, люди майстрували піроги, ставили лабети на бобрів, ловили сітками рибу. Жінки гнали солодкий сік із клена, вичинювали шкури, збирали дикий рис в лузі. Навколо щасливих осель зеленіли пишні ниви, виростав стрункий Мондамін (маїс).

Раз, коли закінчувалася сівба, Гайавата сказав до Міннегаги, що вночі вона мусить обійти гола усі посіви, щоб ніщо їх не псувало. Цю розмову підслухали хижий Кагагі, Цар-Ворон, і його ватага. Уночі Міннегага підвелася мовчки з ліжка, зняла з себе одяг і обійшла всі посіви. Ніхто не бачив красуню. Але зранку Кагагі скликав усіх дроздів, ворон і сойок, щоб напасти на Мондамін.

Розумний Гайавата чув, як знущались над його словами птахи. Тому зранку він усю свою ниву вкрив сітками і зловив усіх птахів, що накинулись на кукурудзу. Гайавата без жалю нищив їх, а потім розвісив на високих тичках їх трупи, щоб інші птахи жахались

його помсти. Тільки Кагагі — Цар-Ворон не загинув, а залишився заручником у Гайавати.

Літо йшло, маїс на сонці ріс і стиг, а коли настав Місяць Листопаду, стародавня Нокоміс сказала Міннегазі, що час збирати урожай. Міннегага скликала жіноцтво, молодь, і всі вирушили збирати маїс. Вояки і діди сиділи, палили люльки і спостерігали за роботою на нивах. А в цей час на даху вігвама Гайавати бився в безсилій лютості Кагагі.

XIV

ПИСЬМО

Якось Гайавата думав про те, що все у житті зникає: забувається переказ, гине лицарська слава, зникає мудрість, не дійшовши до нащадків. Навіть на могилах предків нема ні ознак, ні рисунків. Ніхто не пам'ятає, який тотем кожного роду. Так думав Гайавата, а потім дістав з торбинки різнобарвні фарби і на бересті накреслив багато дивних знаків і фігур, які виявляли слова і думки. Творця Гітчі-Маніто він зобразив у формі яйця. Чотири темних цятки на ньому означали чотири вітри неба. Могучий Мітчі-Маніто, володар всіх Духів Злості, був накреслений поруч з ним, як великий змії, Кінебік. Знаком життя був білий обід, а чорний обід був знаком смерті. Далі йшли рисунки-знаки Неба, Місяця і Сонця, лісів, гір, усіх істот, що населяють землю. Земля була рівною лінією, небеса – дуга над нею, біле поле під дугою – день, ніч – зорі в осередку, хвилясті смуги – хмари. Слід, що тягся до вігваму, був емблемою запросин, криваві дужі руки – знаком гніву і погрози. Свої рисунки Гайавата показав людям і пояснив, що вони означають. Він наказав усім намалювати на могильних стовпчиках свій домовий символ, давній, прадідівський Тотем, щоб майбутні покоління розрізняли. Люди малювали Журавля, Бобра, Ведмедя, Черепаху, Оленя. Ще багато рисунків створив Гайавата, кожний ніс якесь значення. Так Гайавата навчив свій народ мистецтва, мальовництва і письменства. Малювали на бересті, на шкірі, на могильних стовпчиках.

XV

ПЛАЧ ГАЙАВАТИ

Побратимство Гайавати з Чайбаябосом налякали Темних Духів, і ті зробили проти друзів лукаву змову. Ось як це було. Обережний Гайавата завжди говорив другові стерегтися Темних Духів, але безжурний Чайбаябос тільки весело сміявся. Якось він взимку взяв лука, лижі і пішов на полювання. Забувши всі поради Гайавати, він мчав, аж раптом Духи підломили нишком кригу і потягли співця в безодню, поховавши під водою. Енктагі, Владика Моря, віроломний бог Дакотів, утопив Чайбаябоса.

Гайавата дізнався про це і дуже засумував. Він просидів у вігвамі сім тижнів і весь час плакав.

Настала весна, всі чекали, чи не прийде Чайбаябос. І тоді зібрались Міди (лікарі), Вебіни (чарівники) і збудували поблизу від Гайавати святий Вігвам Таємний. Лікарі і чарівники почали лікувати Гайавату від смутку. У Таємному Вігвамі йому давали пити начаровані настойки, танцювали навколо нього танець Мідів. Гайавата зцілювався, а тоді

почали викликати Чайбаябоса. Їх закляття і проклинання були настільки дужі, що раптом з'явився Чайбаябос і прийшов на голос до самих дверей вігваму. Там йому в дверну щілину дали в руки багаття і назвали владикою в царстві мертвих, в царстві духів. Чайбаябосу звеліли по дорозі в Край Поніма класти для мертвих вогнища. Чайбаябос пішов і чотири дні і ночі йшов тихою ходою по дорозі всіх покійних. Нарешті він прибув у царство духів.

Гайавата ж покинув свій вігвам, пішов на Схід, на Захід і вчив народ вживати при недугах цілющі трави. Так люди уперше дізналися про дивні тайни лікування.

XVI

ПО-ПОК-КІВІС

Якось вродливий По-Пок-Ківіс, баламут і Єнадізі обурих все село. Він жив там, де ллється Гітчі-Гюмі, на піщанім Него-Воджу. На весіллі Гаявати він шалено й дико танцював, аж розійшовся. Якось він прийшов до Ягу, в якого саме зібралася вся молодь, щоб слухати казки-байки. Ягу саме розповідав про Оджиго, яка опинилася на небі. По-Пок-Ківіс крикнув, що всім вже обридли ці казки, а для розваги можна придумати щось цікавіше. Тут він розкрив свій кошик, вийняв з нього чашу і фігури Погасена: Томагаук, Поггевон, Невеличку рибу, пішаки і дві гадюки, Озавобік. Всі фігури він перемішав і висипав на землю і пояснив, як грати в Погасена. Ягу заявив По-Пок-Ківісу, що обіграє його. Почалася гра, і всі так захопилися, що грали до ранку на одягу і зброю. Лукавий По-Пок-Ківіс усіх хитро обіграв. Він виграв найкращий одяг, зброю, пояси, намисто. Нарешті він сказав, що шукає товариша, який би носив для нього люльку і все, що він сьогодні виграв. Він вибрав собі високого юнака, який був сиротою і небожем Ягу. По-Пок-Ківіс обіграв і Ягу, а потім вийшов із вігваму з небожем Ягу, який виніс усі виграні шкури, пояси, люльки, зброю. По-Пок-Ківіс наказав хлопцеві віднести усе в його вігвам на Него-Воджу. Сам Єнадізі переможно йшов селом і зайшов до останньої оселі, до вігваму Гайавати. Там нікого не було і По-Пок-Ківіс задумав недобрый жарт. Він задушив крука, щоб висів він над вігвамом на зневагу Гаяваті. Потім в оселі він усе порозкидав і пішов далі. А коли він відпочивав на скелі, вбив багато пташок. Кайошк впізнала його і закричала, що треба кликати на допомогу Гайавату.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

XVII

ПОГОНЯ ЗА ПО-ПОК-КІВІСОМ

Гайавата повернувся додому, побачив, що накоїв По-Пок-Ківіс, і пустився доганяти ворога. Він знайшов ворога аж на Мускоде, під горою, у долині. Та По-Пок-Ківісу вдалося втекти. Він довго біг, поки не спинився над ставком в гаю, на греблі, яку збудували бобри. Там По-Пок-Ківіс став на гатці і почав просити бобрів обернути його бобра. Бобри порадилися і перетворили По-Пок-Ківіса в бобра, але він почав просити, щоб його зробили більшим всіх бобрів на світі. По-Пок-Ківіс став вдесятеро більшим.

Саме тоді на греблі з'явився Гайавата та інші люди. Вода прорвала греблю, житло бобрів завалилося. Усі бобри втекли, а от великий По-Пок-Ківіс не проліз за ними в двері. Він розпух як пузир. Гайавата впізнав його, і всі почали лупцювати бобра, молотити. Мисливці понесли тіло в село, додому. Та По-Пок-Ківіс не згинув, його дух Джибі не загинув. Він знову набрався сили, обернувся на людину і став тікати. Спинившись біля озера з гусьми, По-Пок-Ківіс став благодіяти їх обернути його на гуску, але велетенську. Гайавата саме прибіг за ним, але гуси разом з По-Пок-Ківісом знялися в небо і полетіли на дику Північ. Згодом десь з землі почулися голоси людей, які дивувалися з величезної гуски. По-Пок-Ківіс слухав крики, слухав голос Гайавати і забув пораду гусей, що не можна дивитися вниз. Його відразу потягло вниз, він гупнув на землю. Гуска померла, але лукавий дух Джибі не загинув, а відразу обернув По-Пок-Ківіса на людину. Він знову почав тікати, а Гайавата став його доганяти. По-Пок-Ківіс перекинувся на змію і вскочив у дупло дуба. Гайавата покритив весь дуб, розкидав його, але даремно. По-Пок-Ківіс знов обернувся у людину і побіг до Червоних Скель над морем. Могучий Владика Гір розчахнув перед ним Червону Скелю і сховав від Гайавати. А Гайавата своєю рукавицею почав розбивати скелю, пробивав в горі печери. Гайавата покликав на допомогу Енімікі і Вевесімо. Ті прийшли і пронеслися вихором над Гітчі-Гюмі. По-Пок-Ківіс злякався грому і блискавок, впав і помер. Гайавата вийняв дух з його тіла і сказав, що людиною тепер він не буде. Відтоді став По-Пок-Ківіс могучим бойовим орлом на небі. А в народі досі є перекази, пісні і казки, які говорять, що коли взимку у димарі вігваму дує буйний вітер, то це лукавий По-Пок-Ківіс так танцює і шаліє.

XVIII

СМЕРТЬ КВАЗІНДА

Слава про сильного Квазінда розлетілася по світу, адже він ще не зустрічав гідного для себе суперника. Лукаве і хитре плем'я гномів і пігмеїв, лютих духів Пок-Веджис задумало вбити Квазінда. Зібравшись на раду, вони говорили, що сила Квазінда і кволість ховаються тільки в тімені. Його можна ранили туди тільки чудною зброєю – шишкою з ялини. І ніхто більше не знав цієї таємниці.

Злі пігмеї назбирали шишок з блакитних ялин, засіли в кущі і стали чекати на Квазінда. Той саме плив по річці. Це було опівдні влітку. Дужий Квазінд сидів у пірозі, спека його стомила і приспала. Над ним стушився Дух Сну, Непавін. Тоді пігмеї почали кидати у тім'я Квазінда шишки. Квазінд впав з піроги у воду і так загинув.

Ім'я Квазінда ще довго зберігав народ. Коли зимою лютували бурі, які ламали гілки дерев, люди говорили, що це Квазінд збирає собі на вогнище сухий хмиз.

XIX

ПРИВИДИ

Як кажуть у народі, біда одна не ходить, а одна пильнує другу. Настала сувора зима. Чоловіки ходили полювати в ліси, жінки в теплих вігвамах вичинювали шкури, а молодь забавлялася. Якось ввечері Нокоміс з Міннегагою чекали з полювання Гайавату. Раптом непомітно одсунулася запонка над порогом і до вігваму зайшли дві

жінки. Вони без привіту перебігли вігвам і сіли та затаїлися у кутку. Ці жінки були чужинки, бліді, похмурі, вони трусилися, наче змерзли. І озався таємний голос, що це воскресли душі мертвих, які прийшли з ясних Країн Поніма, з Того Світу.

Незабаром з полювання повернувся Гайавата. Він приніс оленя, якого поклав перед ногами дружини, а коли оглянувся назад і побачив жінок, то нічого не розпитував, а лагідно запросив гостей гостювати, скільки хочуть. Чужинки не озвалися, але під час вечереї накинулися на їжу, з'їли частку Міннегаги і забрали білий жир оленя. Та Міннегага, Гайавата і Нокоміс нічого не сказали.

Дивні гості довго сиділи у вігвамі, а вночі, навіть в негоду, виходили в ближній ліс, щоб назбирати шишок і гілля для топки.

Якось вночі Гайавата прокинувся і почув, що гості зітхають і голосять. Він запитав про причину плачу і дізнався, що душі мертвих прийшли сюди, щоб напутити живих про те, що не потрібно плакати за мертвими родичами, а в могили не потрібно класти важкої ноші. Мертвим не потрібні хутра, казани, миски і Вампум. На дорогу в Край Поніма їм потрібно вогню і трохи їжі, тому чотири дні після похорону потрібно палити вогонь біля могили. На прощання душі сказали Гайаваті, що його чекає ще багато випробувань, але він залишиться шляхетним і великим. Потім Тіні мертвих пішли геть.

XX

ГОЛОД

Через люту зиму, морози і завірюхи стало важко полювати, починався голод. Знов в Гайавати оселилося два гості – голод і лихоманка. Міннегага важко захворіла. Гайавата побіг у ліс, закликав Гітчі-Маніто, просив дати їжі, бо всі загинуть. Та ніхто не відгукнувся. А в вігвамі в останньому конанні умирала Міннегага. Гайавата уловив її крик і стогін і примчав додому. Та було пізно, він почув голосіння Нокоміс.

Сім ночей і днів Гайавата просидів на ліжку. Нарешті він попрощався з дружиною і пильно стежив, щоб біля її могили не погасало вогнище.

XXI

СЛІД БІЛОГО

У заметеній снігом долині сидів у вігвамі сивий дід. Вогонь серед вігваму ледве жеврів, дід трусився від холоду. Нечутно у вігвам зайшов молодий юнак з квітками, від яких лилися дивні пахощі. Дід запросив хлопця сісти поруч і поговорити. Тут старий вийняв Люльку Згоди, запалив її і подав гостю. Дід сказав, що один його подих може заморозити річки. Юнак відповів, що один його подув – і зацвітуть квіти у долинах. Тоді дід сказав, що коли раз потрусить головою, то весь край укриють сніги, а як вийде із вігваму – все живе почне тікати. На це хлопець відповів, що йому досить струснути кучерями, щоб почалася весняна злива.

У розмові пройшла ніч, зійшло сонце, Гізіс, і старий дід загинув – розтанув паром. Так на Північ після снігу і морозу прийшла весна.

Засмучений Гайавата вийшов із вігваму. Саме тоді з далекого походу повернувся сивий Ягу. Старий розповідав усім, що бачив море, більше від Гітчі-Гюмі, а вода у ньому солоні. Люди подумали, що він бреше. Потім Ягу розповідав про крилатий величезний

човен, з якого на його честь вдарив грім, стріли-блискавки. На кораблі було сто лицарів, обличчя їхні були білі, а на підборідді росло волосся. Тут над Ягу усі почали сміятися, бо ніхто йому не вірив. З Ягу не сміявся тільки Гайавата. Він сказав усім, що Ягу говорить правду, адже сам бачив видіння про крилатий човен, про чужинців з далеких східних країн. Гайавата говорив, що це Гітчі-Маніто шле усі свої веління, і коли вони побачать чужинців, то повинні привітати їх, як братів. Герой розповів, що бачив також велике військо невідомих народів. Заселивши всі країни, вони йшли кудись на Захід. У них були різні мови, але в них билось одне серце і кипіла весела праця. А ще Гайавата бачив, що племена гинуть в кривавих боях через ворожнечу. Недобитки племен бігли врозтіч на Захід і зникали.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

XXII

ЕПІЛОГ

Там, де вічно б'ється і шумить Велике Море, літнім ранком Гайавата стояв і чекав когось в задумі. На його обличчі більше не було туги, на устах сяяла усмішка. Він стояв біля вігваму і простягнув руки до сонця. По річці плила березова пірога, у якій був навчитель блідолицих, їх Пророк в чорнім убранні, з ним були товариші. Гайавата привітав їх дужим криком. Пророк побажав Гайаваті миру Христа і Марії. Гайавата покликав гостей в свою оселю, Нокоміс подала їм їжу, воду, а потім Поквану, Люльку Згоди. Всі пророки – Джосакіди, характерники – Вебіни, вояки-діди і Міди, всі зійшлись перед вігвамом, щоб привітати чужинців. Пророк розказав усім про святу Марію-Діву, її сина Ісуса, його смерть на хресті і воскресіння. Народ уважно послухав його і попросив часу, щоб все це обдумати. Люди розійшлися до своїх вігвамів і розповіли про почуте жінкам і дітям.

Наближався вечір. Гості Гайавати спали, а він підвівся і попрощався з Нокоміс, попросивши, щоб піклувалася про чужинців. Гайавата збирався йти далеко – в край Ківайдіна на Захід. Він попрощався з народом, промовляючи, що йде в далекий край і більше їх не побачить. Він просив людей шанувати і слухатися гостей-чужинців. Гайавата сів у човен у рушив на Захід. Він плыв до Сонця. Народ бачив, що пірога піднеслась під саме небо і сховалася в тумані.

"Так в рожевій млі вечірній

В сяйві гаснучого сонця

Зник навіки Гайавата,

Одійшов у край Поніма,

В край Ківайдіна далекий,

В Землю Праведну Блаженних,

У життя щасливе, вічне!"

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу